

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний аграрний університет**

БАРАН ОЛЕГ РОМАНОВИЧ

УДК 332.2:712.24:631.111

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ
АГРОЛАНДШАФТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Стойко Наталія Євгенівна,
Львівський національний аграрний університет,
доцент кафедри землеустрою.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Крюкова Ірина Олександрівна,
Одеський державний аграрний університет,
завідувач кафедри обліку і оподаткування;

кандидат економічних наук
Трегуб Олена Миколаївна,
Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва, доцент кафедри управління
земельними ресурсами та кадастру.

Захист відбудеться 3 квітня 2019 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.814.02 у Львівському національному аграрному університеті за адресою: 80381, Львівська область, Жовківський район, м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1, ЛНАУ, головний корпус, ауд. 309.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського національного аграрного університету за адресою: 80381, Львівська область, Жовківський район, м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1.

Автореферат розіслано 2 березня 2019 р.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

В.В. Бойко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах посиленого розвитку ринкових відносин у сільському господарстві, які у свою чергу впливають на перерозподіл землекористування, особливої актуальності набуває проблема впорядкування території аграрних формувань, що має базуватися на врахуванні еколого-економічних чинників. Як свідчить світовий та вітчизняний досвід, одним з основних напрямів поєднання екологічної та економічної складових виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на перспективу є агроландшафтна організація їхньої території, що передбачає комплекс заходів із вибором землекористувачами найефективніших форм господарювання. Сьогодні агроландшафтну організацію території загалом розглядають як чинник підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств, тому важливим питанням є формування системи організаційно-економічного забезпечення цього процесу з метою створення оптимальних умов для сталого розвитку аграрного виробництва.

Важливий внесок у розвиток теоретико-методичних засад та вирішення прикладних проблем ландшафтної організації території в сільському господарстві зробили вітчизняні вчені, як-от: С.Ю. Булигін, О.І. Гуторов, Г.Д. Гуцуляк, Д.С. Добряк, П.Г. Казьмір, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, О.Г. Тараріко, М.Г. Ступень та ін. Економічним особливостям організації аграрного землекористування як чиннику підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвячено праці О.М. Бородіної, Ю.Е. Губені, А.О. Гуторова, О.С. Дорош, І.О. Крюкової, А.Г. Мартина, Н.І. Паляничко, Г.В. Черевка, В.М. Якубів, І.Б. Яціва та багатьох інших авторів. Шляхи вирішення проблем управління та впорядкування території сільськогосподарських підприємств свого часу було розглянуто в працях З.Ф. Бриндзі, Ю.Г. Гуцуляка, Й.М. Дороша, Н.Є. Стойко, О.М. Трегуб, А.М. Третяка та інших учених. Агроландшафтні аспекти внутрішньогосподарського землеустрою як організаційно-територіальної основи підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств відображено у працях О.О. Варламова, О.Д. Гнаткович, Л.А. Гунько, Т.Є. Калини, В.М. Кривова, Р.М. Курильціва, М.І. Лопирьова, М.М. Миргород та інших дослідників.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць із питань землеустрою та впорядкування територій, наукове обґрунтування сутності й концептуальних засад агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств залишається неповним. Загалом відсутність системного підходу до вирішення нагальних проблем у сфері агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств засвідчує актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Львівського національного аграрного університету, зокрема за такими темами: «Розробка і вдосконалення теоретико-методологічних засад земельних відносин та забезпечення збалансованого розвитку території» (номер державної реєстрації 0116U003178, 2016–2020 рр.), «Організаційно-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та села» (номер державної реєстрації 0116U003176,

2016–2020 рр.). Роль автора у їхньому виконанні полягає в науковому обґрунтуванні організаційно-економічних засад і розробленні напрямів агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.

Для досягнення поставленої мети були окреслені такі завдання:

- з'ясувати сутність і зміст агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати концептуальні положення організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств;
- удосконалити теоретико-методичні засади оцінки ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств;
- з'ясувати стан та особливості організації території сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання;
- встановити вплив основних чинників агроландшафтної організації території на економічну ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати науково-методичні підходи до оптимізації територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств;
- удосконалити інструментарій організаційно-економічного механізму агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес організації території сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних засад організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення та принципи економіки землекористування сільськогосподарських підприємств та аграрної економіки загалом, що висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Для виконання поставлених у роботі завдань використовували такі методи досліджень: системно-структурний (для дослідження сутності та ролі агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств); економіко-статистичний (для обробки статистичних даних під час аналізу сучасного стану та ефективності організації території сільськогосподарських підприємств); групувань, порівняльного та кореляційно-регресійного аналізу (для дослідження впливу просторових параметрів організації території на економічну ефективність сільськогосподарської діяльності); економіко-математичного моделювання (для формування оптимальної територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі); розрахунково-конструктивний та експериментальний (для

обґрунтування напрямів підвищення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств); абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень та формулювання висновків); монографічний (для поглибленого вивчення особливостей агроландшафтної організації території на прикладі конкретних сільськогосподарських підприємств) тощо.

Інформаційну основу дослідження становлять вітчизняні та міжнародні законодавчі й нормативні акти, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Головного управління статистики у Львівській області, Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України», звітна та оперативна інформація досліджуваних сільськогосподарських підприємств, а також методичні рекомендації наукових установ, інші літературні джерела, матеріали власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні концептуальних і прикладних положень організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Найвагоміші наукові результати, що засвідчують новизну дослідження:

удосконалено:

– концептуальні положення організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств шляхом розвитку нових принципів, імперативів та функцій цього процесу, які, на відміну від існуючих, базуються на оцінці потенційної продуктивності агроландшафтів з урахуванням екологічних умов, антропогенних можливостей території та ресурсного потенціалу господарства;

– теоретико-методичні підходи до оцінки ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що, на відміну від усталених, передбачають здійснення комплексного аналізу екологічної, соціальної та економічної складових цього процесу та охоплюють систему критеріїв і показників, які враховують умови виробничо-господарської діяльності конкретного господарства;

– науково-методичний підхід до оптимізації територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі, який, на відміну від існуючих, базується на зональному екологічно збалансованому співвідношенні земельних угідь та сівозмін з урахуванням їх диференційованого використання для підвищення ефективності виробництва завдяки зменшенню економічних збитків від втрати врожайності та деградації ґрунтів;

набули подальшого розвитку:

– трактування сутності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств як сукупності процесів, що забезпечують упорядкування агроландшафтів та надають змогу сформуванню системи ефективного господарювання відповідно до конкретних економічних, екологічних і соціальних умов сільськогосподарського виробництва;

– алгоритм агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що ґрунтується на комплексному аналізі конкретного господарства та

передбачає такі етапи, як оцінка ресурсного потенціалу, планування проекту організації території, складання проекту землеустрою, оцінка ефективності проектних рішень;

– методичний підхід до економіко-математичного моделювання агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що, на відміну від існуючих, базується на ресурсному методі планування й на основі оптимізаційних показників співвідношення земельних угідь та сівозмін дає змогу врахувати еколого-економічні параметри і зональні особливості організації виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретичні та методичні положення логічно доведено до рівня конкретних пропозицій, придатних для впровадження в практику під час формування економічного механізму забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Деякі практичні пропозиції можуть бути використані для розробки заходів із підвищення економічної ефективності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Науково-методичні підходи автора до організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств були використані у практичній діяльності відділу Держгеокадастру у Старосамбірському районі Львівської області в процесі державної експертизи землевпорядної документації (довідка № 849/416-18-0.34 від 04.10.2018 р.). Інформаційні та аналітичні матеріали автора були використані в ДП «Львівський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» для розробки пропозицій до Програми комплексного розвитку території Львівської області на 2016–2020 рр. (довідка № 547 від 25.09.2018 р.). Рекомендації автора щодо стратегічних пріоритетів організації території аграрних підприємств використано ТОВ «Луги-2» для розробки організаційно-економічних засад господарської діяльності (акт № 1/11 від 07.11.2018 р.).

Теоретичні результати та практичні рекомендації дисертаційного дослідження задіяно в навчальному процесі Львівського національного аграрного університету, зокрема під час підготовки лекційних курсів та розроблення навчально-методичних рекомендацій для проведення семінарських і практичних занять із дисциплін «Формування агроландшафтів», «Організація території» та «Управління земельними ресурсами» (довідка № 01-28-06/4-1323 від 09.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, що отримані за результатами проведених досліджень, розроблено здобувачем самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої праці здобувача. Наукові результати здобувача є внеском у розвиток економічної науки з питань організації та управління виробничо-господарською діяльністю підприємства.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення дисертаційного дослідження доповідалися і були схвалені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Екологічні, економічні та соціальні проблеми розвитку

аграрної сфери в умовах глобалізації» (Харків, 2015), III Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі» (Тернопіль, 2016), XVII Міжнародному науково-практичному форумі «Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій» (Львів, 2016), I Міжнародній науково-практичній конференції «Збалансоване природокористування: традиції, перспективи і інновації» (Київ, 2017), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (Запоріжжя, 2018), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, 2018), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні моделі розвитку агропромислового виробництва: виклики та перспективи» (Глухів, 2018), III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів» (Харків, 2018).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць, у т.ч. 6 статей у наукових фахових виданнях, з яких 5 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, та 7 тез – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації налічує 224 сторінки, з яких основного тексту – 167 сторінок. Робота містить 16 рисунків, 40 таблиць, 12 додатків та список використаних джерел зі 177 найменувань на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено основні завдання роботи, окреслено об'єкт і предмет дослідження, його методику, відображено наукову новизну, практичну цінність дослідження та результати апробації.

У першому розділі – **«Теоретико-методичні засади організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств»** – досліджено та поглиблено теоретичні підходи до визначення сутності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано концептуальні положення організаційно-економічного забезпечення цього процесу, а також систематизовано й уточнено методичні засади оцінки його ефективності.

Доведено необхідність впровадження системи формування землекористувань на агроландшафтній основі, що змінює порядок планування, здійснення, економічного стимулювання, контролю виконання робіт з організації території сільськогосподарських підприємств. Визначено переваги та додаткові ефекти агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано, що агроландшафтну організацію території сільськогосподарських підприємств необхідно розглядати у двох аспектах: по-перше, як виробничо-господарську діяльність і, по-друге, як процес формування екологічної системи зі сукупністю природних компонентів. Систематизовано основні функції та

особливості агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. З огляду на це запропоновано розуміти агроландшафтну організацію території сільськогосподарських підприємств як сукупність процесів, що забезпечують упорядкування агроландшафтів. До того ж зміст агроландшафтної організації території полягає у встановленні відповідної системи господарювання та в її обґрунтуванні економічними, технічними, екологічними розрахунками, що зрештою забезпечить створення екологічно стабільного, спроможного до самовідтворення ландшафту з одночасною максимізацією прибутку від оптимізації виробництва.

Обґрунтовано ефективність застосування системного підходу для забезпечення функціонування інструментарію організації території сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі з урахуванням потенційної продуктивності агроландшафтів, екологічних умов, ресурсного потенціалу та антропогенних можливостей території господарства (рис. 1).

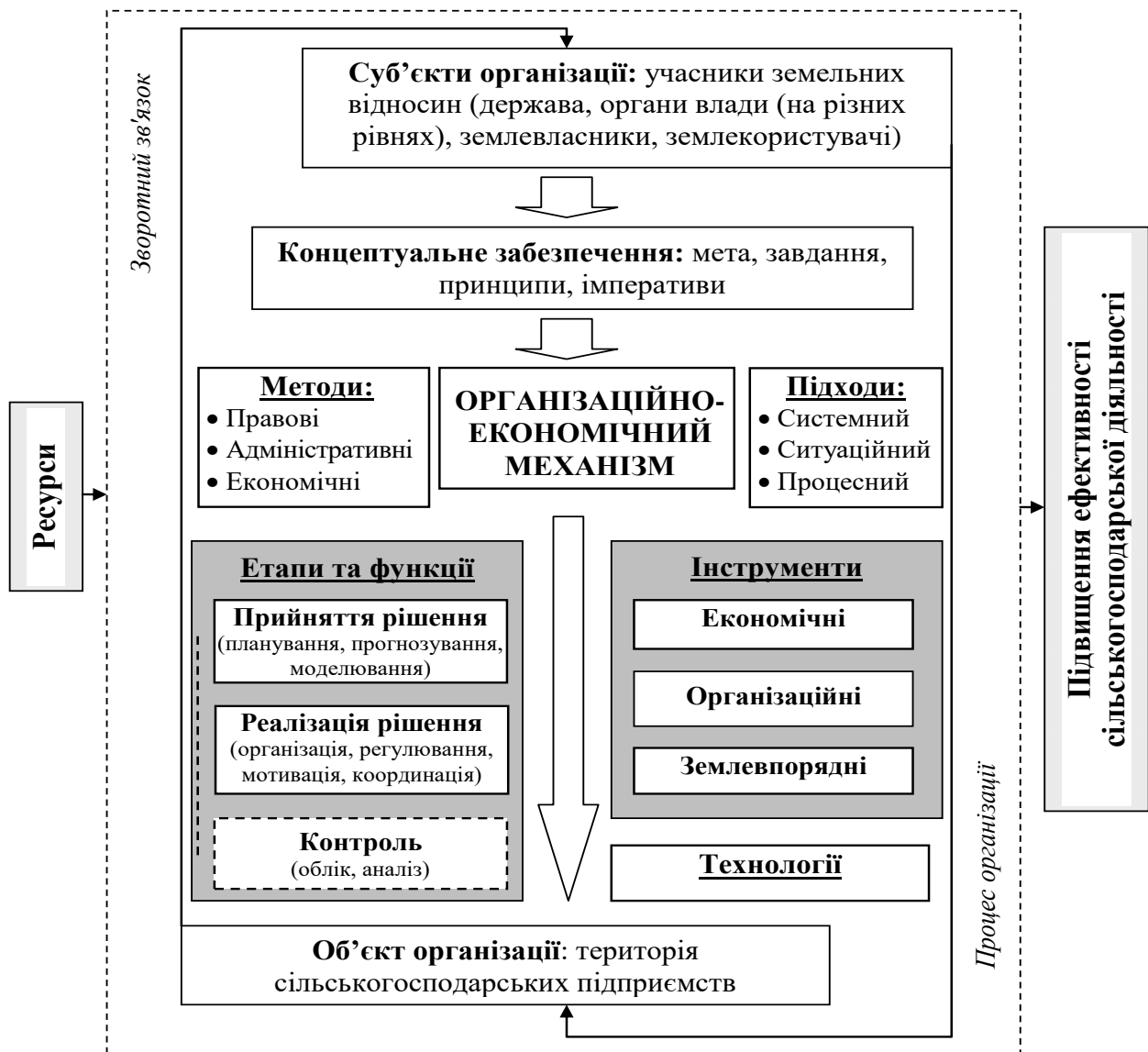

Рис. 1. Структурна схема системи організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств.

Запропонований підхід уможливорює врахування сукупності різних елементів та взаємозв'язків, що виникають між суб'єктами земельних відносин щодо упорядкування агроландшафтів, і забезпечення ефективного землегосподарювання на території конкретного господарства завдяки оптимізації використання ресурсів сільськогосподарським підприємством. Із системних позицій ми розглянули питання вдосконалення концептуальних положень, на яких ґрунтується система організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що налічує принципи, завдання, функції, імперативи, методи, а також практичні підходи до підвищення ефективності цього процесу. Систематизовано та доповнено концептуальні принципи (науковості, розповсюдженості, сумісності, комплексності, профілактики, адаптивності, забезпечення балансу інтересів, природоохоронної спрямованості, нормування, оптимізації структури земельних угідь, ефективності, стійкості) та функції (соціальну, економічну, просторову, екосистемну) агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Розкрито ключові імперативи ефективного функціонування системи організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Запропоновано алгоритм процесу агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що ґрунтується на комплексному аналізі екологічних, економічних та соціальних умов конкретного господарства та передбачає етапи, як-от: оцінка ресурсного потенціалу; планування проекту організації території; складання проекту землеустрою; оцінка ефективності проектних рішень. Вказаний алгоритм дає змогу сільськогосподарським підприємствам максимально використовувати власні ресурси, забезпечуючи відтворення природних ресурсів агроекосистем.

Визначено, що сьогодні в Україні не існує нормативно закріпленої методики оцінки ефективності проектів організації території в сільському господарстві. Аналіз міжнародного досвіду засвідчив необхідність створення критеріїв, що характеризують сучасну модель розвитку організації землекористувань і збалансованості екологічних та економічних чинників. Викладене бачення ефективності організації території та землеустрою свідчить про необхідність виокремлення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, яку слід розглядати в кількох аспектах: екологічному, соціальному та економічному. З урахуванням усіх трьох параметрів удосконалено методику оцінки ефективності агроландшафтної організації території та запропоновано критерії та показники для визначення рівня цієї ефективності. Система відповідних показників, на відміну від існуючих підходів, характеризує потенційні можливості ефективності агроландшафтів з урахуванням екологічних умов і антропогенних можливостей території. Для об'єктивності та полегшення процедури аналізу екологічної ефективності запропоновано об'єднати ці показники і розраховувати інтегральний показник оцінки екологічного стану території – індекс екологічної сталості території.

Застосування запропонованих методичних засад дасть змогу вибрати оптимальний варіант агроландшафтної організації території сільськогосподарських

підприємств і завдяки цьому збільшити обсяги виробництва, а також оптимізувати виробничі витрати.

У другому розділі – **«Стан та особливості організації території сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання»** – здійснено оцінку стану та особливостей організації території сільськогосподарських підприємств за нинішніх умов господарювання, а також проведено аналіз її впливу на економічну ефективність аграрного виробництва.

Встановлено, що внаслідок реформування аграрного сектору економіки відбулися принципові зміни в системі виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема такі: погіршення рівня їхньої ресурсозабезпеченості; деформація спеціалізації і концентрації виробництва; розбалансування організаційної упорядкованості й територіальної структурованості агроландшафтів; утворення незбалансованих за розмірами землекористувань внаслідок трансформації організаційно-правових форм господарювання; зростання рівня парцеляції та розпорошеності сільськогосподарських угідь. Структурна перебудова господарської діяльності аграрних підприємств спричинила погіршення еколого-економічних умов сільськогосподарського виробництва через розбалансування екологічно узгодженої та упорядкованої структури агроландшафтів та співвідношення земельних угідь. Наслідком такої організації території землекористувань є підвищення рівня деградації та ерозії земель, зниження їх родючості, а в майбутньому – продуктивності.

Попри низку негативних еколого-економічних наслідків, активізація ринкових трансформацій поступово почала формувати позитивну динаміку обсягів виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами у розрахунку на одиницю угідь, що перебувають в їхньому користуванні (табл. 1). Однак, зважаючи на зменшення площ сільськогосподарських угідь за період з 1990 р. до 2017 р., обсяг виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами України знизився майже на 30%, у т.ч. продукції тваринництва більше ніж удвічі. Схожу ситуацію спостерігаємо і у Львівській області: зниження обсягів валової продукції сільського господарства – на 24%, з них у галузі тваринництва – майже удвічі. Варто також наголосити на зниженні рівня рентабельності як виробництва сільськогосподарської продукції, так і виробничо-господарської діяльності підприємств галузі загалом.

Аналіз основних параметрів агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств Львівської області засвідчив дилему щодо альтернативного вибору варіанта нарощування доходів чи збереження агро-екосистем і забезпечення відтворювального процесу в аграрному землекористуванні. Проведені дослідження засвідчили, що аграрне виробництво в умовах традиційних форм організації території сільськогосподарських підприємств завдає значних збитків довкіллю та знижує ефективність господарської діяльності, що зумовлено використанням еродованих земель, змивом ґрунту й втратою гумусу внаслідок монокультурних посівів, недотримання сівозмін та інших просторово-технологічних умов виробництва, ігнорування вимог щодо придатності земель для

вирощування культур відповідно до гранулометричного складу і агрохімічних властивостей ґрунтів тощо.

Таблиця 1

Основні показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні

Показник	Рік				
	1990	2000	2010	2016	2017
Частка сільськогосподарських підприємств у аграрному виробництві, %	70,4	38,4	48,3	57,0	56,4
Виробництво продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	514,6	194,1	457,0	727,0	704,1
Продуктивність праці (у постійних цінах 2010 р.), тис. грн	50,4	27,1	132,7	275,3	271,4
Кількість найманих працівників, тис. осіб	4881,1	2475,2	645,2	513,2	496,1
Чистий прибуток (збиток), млрд грн*	11,4	-0,1	17,3	89,8	78,5
Підприємства, які одержали чистий прибуток, до загальної кількості, %	98,6	66,5	69,6	88,4	86,7
прибуток, млрд грн	–	–	22,1	102,5	91,8
Підприємства, які зазнали чистого збитку, до загальної кількості, %	1,4	33,5	30,4	11,6	13,3
збиток, млрд грн	–	–	4,8	12,7	13,3
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	42,6	-1,0	21,1	37,3	27,8
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	37,3	-1,2	17,5	25,6	18,7
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	43,1	-0,8	24,5	33,6	23,5

* У 1990 р. – крб.

Особливості агроландшафтної організації території зумовлені встановленими нормами щодо взаємозалежності сільськогосподарської діяльності й визначеної території, формуванням оптимальних співвідношень виробничої структури та відповідного територіального розміщення, покращанням виробничих умов, що передусім впливає на економічну ефективність агрогосподарювання. Кількість показників, що розкривають екологічний стан агроєкосистем, є доволі значною, тому для об'єктивності й полегшення процедури аналізу запропоновано застосувати інтегральний показник, який, на нашу думку, відображає вплив просторових параметрів організації території на економічну ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, а саме коефіцієнт екологічної стабільності території. За допомогою групування сільськогосподарських підприємств Сокальського району Львівської області за коефіцієнтом екологічної стабільності території всебічно висвітлено вплив просторових параметрів організації території на показники ефективності аграрного виробництва, що дає змогу коригувати еколого-економічні показники в процесі планування сільськогосподарської діяльності (табл. 2). З метою аналізу взаємовпливу вказаних чинників на ефективність сільськогосподарської діяльності ми встановлювали їх взаємозалежність за

допомогою кореляційно-регресійного аналізу, що також допомагає виявити і тісноту зв'язку між факторними і результуючими показниками.

Таблиця 2

Вплив просторових параметрів організації території на показники ефективності сільськогосподарських підприємств у Сокальському районі Львівської області, 2017 р.

Показник	Група сільськогосподарських підприємств за коефіцієнтом екологічної стабільності території			
	до 0,15	0,16–0,25	0,26–0,35	понад 0,35
Кількість господарств у групі, од.	74	22	15	7
з них фермерських господарств	67	16	3	–
Середня площа сільськогосподарських угідь, га	34,5	686,4	1227,7	2034,2
Коефіцієнт екологічної стабільності території	0,13	0,19	0,28	0,36
Розораність території, %	97,1	91,5	73,5	58,4
Питома вага еродованих земель у структурі господарств, %	25,1	22,4	23,8	22,1
Урожайність зернових і зернобобових культур, ц/га	44,3	56,7	57,1	63,4
Питома вага в структурі товарної продукції сільського господарства, %				
продукції рослинництва	94	91	78	73
продукції тваринництва	6	9	22	27
Середнє значення коефіцієнта спеціалізації в господарствах, од.	0,54	0,47	0,42	0,34
Виробництво продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) у розрахунку на 100 га сільгоспугідь, тис. грн, у т.ч.:	744,3	815,2	887,5	1204,2
продукції рослинництва	657,2	759,1	792,3	939,3
продукції тваринництва	87,1	56,1	95,2	264,9
Рівень рентабельності виробництва й реалізації сільгосппродукції загалом, %, у т.ч.:	35,5	40,1	47,5	39,1
продукції рослинництва	37,1	39,2	45,7	42,7
продукції тваринництва	27,5	13,2	24,8	19,1

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Львівській області та інформаційно-аналітичного ресурсу «Трипілля».

Доведено, що, здійснюючи оцінювання ефективності сільськогосподарської діяльності, слід зважати на залежність економічних показників аграрних підприємств від індикаторів агроландшафтної організації території, які, на нашу думку, варто визначати на основі врахування рівня еластичності взаємозв'язку між прибутком та екологічною стабільністю території цих підприємств:

$$E = \frac{\Delta P / P}{\Delta EST / EST}, \quad (1)$$

де E – еластичність економічної ефективності господарської діяльності сільсько-господарських підприємств від екологічної стабільності території; P – прибуток підприємства за визначений період, грн; EST – показник екологічної стабільності території сільськогосподарських підприємств.

Загалом еластичність можна зобразити у вигляді рівня чутливості різних змінних, що показує, наскільки зміниться перший показник за зміни іншого. Отримані дані щодо еластичності доцільно використовувати для оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

У третьому розділі – **«Шляхи підвищення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств»** – обґрунтовано науково-методичні підходи до оптимізації територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі, удосконалено інструментарій організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території та запропоновано шляхи підвищення її ефективності в сільськогосподарських підприємствах.

Запропоновано рекомендації щодо агроландшафтного зонування території сільськогосподарських підприємств за типом еколого-господарського використання земель, що слугували основою для наукового обґрунтування їхньої оптимальної територіальної структури. Організація такої структури передбачає агроландшафтне впорядкування земельних угідь та сівозмін з урахуванням диференційованого використання однорідних робочих ділянок та однотипних агроландшафтних зон для вирощування адаптивних районованих культур і реалізації техніко-технологічних, меліоративних і землеохоронних заходів. У межах дослідження запропоновано економіко-математичну модель визначення оптимальної структури та впорядкування угідь із урахуванням агроландшафтної організації сільськогосподарського підприємства. Цільовою функцією моделі є максимізація прибутку (Z) за наявності низки обмежень щодо виробничих і природних параметрів просторової організації виробничо-господарської діяльності:

$$Z = \sum_{j \in J} p_j x_j - c_j x_j \rightarrow \max, \quad (2)$$

де x_j – площі посіву сільськогосподарських культур, сінокосів і пасовищ, поголів'я сільськогосподарських тварин чи птиці за j -ми видами; p_j – вартість товарної продукції в розрахунку на 1 га посівної площі j -ої сільськогосподарської культури (на 1 голову j -го виду сільськогосподарських тварин чи птиці); c_j – витрати на виробництво товарної продукції в розрахунку на 1 га посівної площі j -ої сільськогосподарської культури (на 1 голову j -го виду сільськогосподарських тварин чи птиці).

Результати розв'язання задачі щодо обґрунтування оптимальної територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі за запропонованою економіко-математичною моделлю, отримані на прикладі досліджуваних господарств Львівської області, наведено в табл. 3.

Характеристика оптимальної територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі

Показник	ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького»		СВК ім. В. Стефаніка	
	Фактичне значення	Оптимальне значення	Фактичне значення	Оптимальне значення
Загальна площа земельних угідь, га	1891	1891	2011	2011
Площа сільськогосподарських угідь, га, у т.ч.:	1797	1798	1876	1876
рілля	1224	1212	1454	1449
сіножаті	261	271	175	158
пасовища	312	315	231	253
багаторічні насадження	–	–	16	16
Кількість агроекологічно однорідних робочих ділянок	–	42	–	37
Середня площа агроекологічної ділянки, га	–	42,8	–	50,7
Коефіцієнт екологічної стабільності території	0,31	0,32	0,27	0,28
Інтегральний індекс продуктивності агроландшафтів	1	1,21	1	1,27

Згідно із запропонованими трансформаційними перетвореннями, попри зменшення площ ріллі, економічна ефективність господарювання зростає завдяки підвищенню продуктивності агроландшафтів, що перебувають у використанні сільськогосподарських підприємств, і диференційованому використанню земельних угідь. Збільшення площ під пшеницею озимою та кукурудзою на зерно дасть змогу підвищити обсяг товарної продукції. Валовий прибуток ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького» за оптимальної моделі господарювання збільшиться порівняно зі середніми даними за 2015–2017 рр. з 1257,4 до 1552,9 тис. грн, або на 23,5%, тоді як собівартість реалізованої продукції знизиться на 2,3%. У підсумку рівень рентабельності підвищиться на 4,9% і за оптимальним планом становитиме близько 23,4%. У СВК ім. В. Стефаніка оптимізація територіальної структури ще більше вплине на економічні показники порівняно з фактичними значеннями. Так, валовий прибуток зростає на 59,6%, а рівень рентабельності збільшиться з 13,3 до 21,4%, або на 8,1% (табл. 4). Загалом було визначено оптимальний розподіл територіальної структури досліджуваних сільськогосподарських підприємств, зокрема структури земельних угідь та посівних площ із максимальною прибутковістю виробництва з урахуванням нульового балансу гумусу та збереження агроландшафтів.

**Основні економічні показники оптимізації територіальної структури
сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі**

Показник	Фактичне значення		Оптимальне значення		Відхилення, +, –	
	ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького»	СВК ім. В. Стефаника	ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького»	СВК ім. В. Стефаника	ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького»	СВК ім. В. Стефаника
Вартість товарної продукції в реалізаційних цінах, тис. грн	8048,5	11587,6	8185,7	12305,2	+137,2	+717,6
у т.ч. на 100 га с.-г. угідь	447,9	617,7	455,3	655,9	+7,4	+38,2
Витрати на виробництво товарної продукції, тис. грн	6791,1	10229,8	6632,8	10138,8	-158,3	-91,0
у т.ч. на 100 га с.-г. угідь	377,9	545,3	368,9	540,4	-9,0	-4,9
Валовий прибуток, тис. грн	1257,4	1357,8	1552,9	2166,4	+295,5	+808,6
Рівень рентабельності, %	18,5	13,3	23,4	21,4	+4,9	+8,1

Оскільки наведені економічні показники ілюструють результативність, що не враховує повну сукупність ефектів, отриманих внаслідок оптимізації територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі як індикатора порівняльної економічної ефективності проектних рішень, пропонуємо розраховувати ще додатковий дохід (витрати) від заходів з агроландшафтної організації території згідно із запропонованими нами у першому розділі теоретико-методичними підходами. Як свідчать розрахунки, з урахуванням відверненого економічного збитку для ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького» економічна ефективність агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств становитиме 77,3% на тлі додаткового ефекту в 733,3 тис. грн, для СВК ім. В. Стефаника – 109,8% і 1232,3 тис. грн відповідно (табл. 5).

Визначено, що найважливішою умовою ефективного функціонування системи забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств є організаційно-економічний механізм. Цей механізм налічує систему економічного (характеризується переважанням ринкових інструментів) та організаційного (характеризується використанням адміністративних інструментів) інструментарію, спрямованого на формування раціональної територіальної структури підприємств. Удосконалення організаційного інструментарію спрямовано на створення системи обмежень щодо організації землекористувань, воно насамперед передбачає: запровадження обов'язкового планування організації території сільськогосподарських товаровиробників у межах схем землеустрою адміністративно-територіальних одиниць, розроблення регламенту і порядку організації земельних угідь та обґрунтування сівозмін, а також розширення контрольних функцій держави щодо їхнього виконання.

**Оцінка економічної ефективності агроландшафтної організації території
сільськогосподарських підприємств Львівської області**

Показник	ПП «Агрофірма ім. Б. Хмельницького»	СВК ім. В. Стефаника
Додатковий дохід, тис. грн, у т.ч. внаслідок:	1682,3	2354,6
підвищення продуктивності агроландшафтів	497,7	995,1
зниження собівартості	746,8	935,8
відверненого економічного збитку	437,8	423,7
Додаткові витрати, тис. грн, у т.ч.:	949,0	1122,3
на реалізацію запроєктованих заходів	588,5	844,8
додаткові втрати	360,5	277,5
Сукупний економічний ефект, тис. грн	733,3	1232,3
Коефіцієнт економічної ефективності проектних рішень, %	77,3	109,8

Поряд зі стимулюючими регуляторами економічних інструментів слід розширити економічну відповідальність за порушення вимог організації та впорядкування земельних угідь сільськогосподарських підприємств. Зокрема, до таких інструментів варто віднести фіскальне регулювання, що передбачає податковий тиск на землекористувачів, які здійснюють екодеструктивний вплив на агроландшафти. Компенсаційні інструменти економічної відповідальності у системі агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств передбачають відшкодування збитків унаслідок екодеструктивного землекористування шляхом страхування екологічних ризиків. Натомість, гарантійно-компенсаційні інструменти мають містити субсидії для землекористувачів за умов організації їхньої території на агроландшафтній основі, компенсації частини витрат на проекти землеустрою, пільгове оподаткування чи кредитування комплексу заходів із раціонального використання земель та їхньої охорони у межах проекту агроландшафтної організації території.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати висновки, що мають теоретичне і практичне значення й свідчать про досягнення мети дослідження і виконання поставлених завдань:

1. Визначено, що, з одного боку, агроландшафтна організація території сільськогосподарських підприємств є об'єктом, на який поширюються функції виробничо-господарської діяльності, а з іншого – процесом формування екологічної системи зі сукупністю природних компонентів. Зважаючи на це, запропоновано визначати агроландшафтну організацію території сільськогосподарських

підприємств як сукупність процесів, що забезпечують упорядкування агроландшафтів і дають змогу сформувати систему ефективного господарювання відповідно до конкретних економічних, екологічних і соціальних умов сільськогосподарського виробництва.

2. Сформульовано концептуальні положення організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств, що базуються на оцінці потенційної продуктивності агроландшафтів з урахуванням екологічних умов, ресурсного потенціалу та антропогенних можливостей території господарства. Такий підхід передбачає формування системи організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств як сукупності взаємозв'язків, що виникають між суб'єктами земельних відносин щодо упорядкування агроландшафтів та забезпечення ефективного землекористування. Крім того, взаємозв'язок елементів цієї системи має забезпечуватися як у територіальному вимірі, так і відповідно до кожного рівня організації сільськогосподарського підприємства.

3. Обґрунтовано, що теоретико-методичні підходи до оцінки ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств мають бути доповнені аналізом екологічної та соціальної складових цього процесу. Це дасть змогу враховувати не тільки ефект, отриманий завдяки зменшенню економічних збитків від втрати врожайності й деградації ґрунтів, а й ефект від поліпшення довкілля і соціальних умов життя сільського населення. Для розрахунку ефективності має бути використана система критеріїв і показників, які враховують умови виробничо-господарської діяльності конкретного господарства з метою порівняльного аналізу та прийняття оптимальних проектних рішень щодо організації території сільськогосподарських підприємств.

4. Встановлено, що процес ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки зумовив низку негативних змін у системі виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств (погіршення рівня ресурсозабезпеченості; деформація спеціалізації і концентрації виробництва; розбалансування організаційної упорядкованості й територіальної структурованості агроландшафтів; утворення незбалансованих за розмірами площ землекористувань; парцеляція тощо), що у свою чергу призвело до погіршення еколого-економічних умов агровиробництва внаслідок розбалансування екологічно узгодженої та упорядкованої структури агроландшафтів і співвідношення земельних угідь.

5. Здійснене групування сільськогосподарських підприємств Львівської області за коефіцієнтом екологічної стабільності території дало змогу встановити вплив просторових параметрів організації території на показники ефективності аграрного виробництва та всебічно проаналізувати недоліки нераціональної територіальної структурованості агроландшафтів. На основі проведених розрахунків встановлено закономірності використання земельних угідь залежно від їхнього типу та екологічних властивостей (рельєфу, рівня ерозії, виду та якісних показників ґрунту, зволоженості тощо) і здійснено агроландшафтне зонування території сільськогосподарських підприємств за еколого-господарськими групами придатності угідь. Така типізація дає змогу сформувати оптимальну структуру

території сільськогосподарських підприємств завдяки диференційованому використанню однорідних ділянок з урахуванням системи адаптивних сівозмін та культур, відповідних техніко-технологічних, меліоративних і землеохоронних заходів.

6. Обґрунтовано, що науково-методичний підхід до оптимізації структури території сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі має спиратися на зональне екологічно збалансоване співвідношення земельних угідь та сівозмін з урахуванням їхнього диференційованого використання для підвищення ефективності виробництва завдяки зменшенню економічних збитків від зниження врожайності й деградації ґрунтів. Основою підходу є економіко-математична модель визначення оптимальної структури та впорядкування угідь сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі за критерієм максимізації прибутку з урахуванням низки обмежень виробничих і природних параметрів господарства.

7. Із метою підвищення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств запропоновано вжити заходи, як-от: визначення стратегічних пріоритетів виробничо-господарської діяльності з урахуванням соціо-еколого-економічної збалансованості; здійснення агроландшафтного зонування території за еколого-господарською придатністю земель для використання в сільськогосподарському виробництві; інвентаризація та впорядкування земель зі суворим врахуванням особливостей ґрунтового покриву, рельєфу, паралельно трансформуючи малопродуктивні землі у продуктивніші, а також усуваючи розпорошеність, вкраплення та черезсмужжя.

8. Встановлено, що поширення та запровадження агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств є можливими завдяки удосконаленню інструментарію організаційно-економічного механізму цього процесу в напрямі підвищення зацікавленості та відповідальності землекористувачів за збереження агроландшафтів. З цією метою набули подальшого розвитку організаційні інструменти, спрямовані на створення системи обмежень щодо екодеструктивної організації землекористувань (запровадження обов'язкового планування організації території сільгосптоваровиробників, розроблення регламенту і порядку організації земельних угідь та обґрунтування сівозмін, а також розширення контрольних функцій держави щодо їхнього виконання), та економічні інструменти, що передбачають запровадження порядку економічного стимулювання та підвищення відповідальності за порушення вимог організації та охорони земель.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Баран О.Р. Проблеми організації використання землекористувань аграрних підприємств на засадах землеустрою. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2016. № 23(2). С. 60–66.

2. Баран О. Р. Підвищення ефективності організації території сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка* *. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

3. Баран О. Р. Методичні засади оцінки ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. *Збалансоване природокористування* *. 2018. № 3. С. 33–39.

4. Баран О. Р. Організаційно-економічні особливості організації території сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі. *АгроСвіт* *. 2018. № 21. С. 72–78.

5. Баран О. Р. Аналіз впливу агроландшафтної організації території на економічну ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економічний дискурс* *. 2018. Вип. 3. С. 98–106.

6. Баран О. Р. Еколого-економічне обґрунтування агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. *Збалансоване природокористування* *. 2018. № 4. С. 105–112.

Матеріали конференцій:

7. Баран О. Р. Вдосконалення використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в ринкових умовах. *Екологічні, економічні та соціальні проблеми розвитку аграрної сфери в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4-5 листопада 2015 р.). [У 2 ч.]*. Харків: ХНАУ, 2015. Ч. 2. С. 190–196.

8. Баран О. Р. Проблеми використання та охорони земель сільськогосподарського призначення в ринкових умовах. *Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19-20 травня 2016 р.)*. Тернопіль: Крок, 2016. С. 149–150.

9. Нестеренко Г. Б., Баран О. Р. Основні проблеми охорони ґрунтів на сучасному етапі розвитку земельних відносин в Україні. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Львів, 14-16 вересня 2016 р.)*. Львів: ЛНАУ, 2016. С. 212–219. *Особистий внесок: систематизовано основні проблеми охорони ґрунтів на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи земельних відносин*.

10. Баран О. Р. Концептуальні принципи та завдання агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми економіки та менеджменту: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23 серпня 2018 р.)*. Запоріжжя: СІЕУ, 2018. С. 19–22.

11. Баран О. Р. Оптимізація виробництва сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14-15 вересня 2018 р.)*. Одеса: Атлант, 2018. С. 175–176.

12. Баран О. Р. Оцінка організації території сільськогосподарських підприємств в структурі агроландшафту. *Сучасні моделі розвитку агропромислового*

* Представлені в міжнародних наукометричних базах

виробництва: виклики та перспективи: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 27 вересня 2018 р.). Глухів: Глухівський агротехнічний інститут ім. С.А. Ковпака СНАУ, 2018. С. 20–21.

13. Баран О. Р. Еколого-економічні особливості агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. *Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 жовтня 2018 р.). Харків: Діса плюс, 2018. С. 215–217.

АНОТАЦІЯ

Баран О.Р. Організаційно-економічні засади агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Львівський національний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У дисертаційній роботі визначено сутність і зміст агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано концептуальні положення щодо організаційно-економічного забезпечення агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Удосконалено теоретико-методичні засади оцінки ефективності цієї організації. Проаналізовано стан та особливості організації території сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз впливу чинників агроландшафтної організації території на економічну ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано науково-методичні підходи до оптимізації територіальної структури сільськогосподарських підприємств на агроландшафтній основі. Запропоновано шляхи підвищення ефективності агроландшафтної організації території сільськогосподарських підприємств. Удосконалено інструментарій організаційно-економічного механізму агроландшафтної організації території цих підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, організація, ефективність, виробництво, агроландшафт, територія, оптимізація.

АННОТАЦИЯ

Баран О.Р. Организационно-экономические основы агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). Львовский национальный аграрный университет Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

В диссертационной работе определены сущность и содержание агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий в качестве совокупности процессов, обеспечивающих упорядочение агроландшафтов и позволяющих сформировать систему эффективного хозяйствования в

соответствии с конкретными экономическими, экологическими и социальными условиями производства. Обоснованы концептуальные положения организационно-экономического обеспечения агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий путем развития новых принципов, императивов и функций данного процесса, которые базируются на оценке потенциальной продуктивности агроландшафтов с учетом экологических условий, ресурсного потенциала и антропогенных возможностей территории хозяйства.

Усовершенствованы теоретико-методические основы оценки эффективности агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий. Соответствующая процедура предусматривает комплексный анализ экологической, социальной и экономической составляющих данного процесса и включает систему критериев и показателей, которые учитывают условия производственно-хозяйственной деятельности хозяйства. Предложен алгоритм агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий, предусматривающий комплексный анализ конкретного хозяйства по следующим этапам: оценка ресурсного потенциала, планирование проекта организации территории, составление проекта землеустройства, оценка эффективности проектных решений.

Дан анализ состояния и особенностей организации территории сельскохозяйственных предприятий в современных условиях хозяйствования. Установлено, что процесс рыночных преобразований в аграрном секторе обусловил ряд негативных изменений в системе производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий (ухудшение уровня ресурсообеспечения, деформацию специализации и концентрации производства, разбалансировку организационной упорядоченности и территориальной структурированности агроландшафтов, создание несбалансированных по размерам землепользования субъектов хозяйствования, парцелляцию угодий и т.п.), которые привели к ухудшению эколого-экономических условий сельскохозяйственного производства.

Осуществлено группирование сельскохозяйственных предприятий Львовской области по коэффициенту экологической стабильности территории, которое позволило определить влияние пространственных параметров организации территории на показатели эффективности аграрного производства и всесторонне проанализировать недостатки нерациональной территориальной структурированности агроландшафтов. На основе проведенных расчетов установлены закономерности использования земельных угодий в зависимости от их типа и экологических свойств (рельефа, уровня эрозии, вида и качественных показателей почвы, увлажненности и т.д.), впоследствии осуществлено агроландшафтное зонирование территории сельскохозяйственных предприятий по эколого-хозяйственным группам пригодности земель.

Усовершенствован научно-методический подход к оптимизации структуры территории сельскохозяйственных предприятий на агроландшафтной основе, который базируется на зональном экологически сбалансированном соотношении земельных угодий и севооборотов с учетом их дифференцированного использования для повышения эффективности производства за счет уменьшения экономического ущерба от потери урожайности и деградации почв. Обоснован методический подход

к экономико-математическому моделированию агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий, который на основе оптимизационных показателей соотношения земельных угодий позволяет учесть эколого-экономические параметры и зональные особенности организации производства. Результаты решения задачи по обоснованию оптимальной территориальной структуры сельскохозяйственных предприятий на агроландшафтной основе с помощью предложенной экономико-математической модели, полученные на примере исследуемых хозяйств Львовской области, подтвердили повышение показателей их экономической эффективности.

В целях повышения эффективности агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий предложена система соответствующих мероприятий. Установлено, что распространение и практическое внедрение агроландшафтной организации территории сельскохозяйственных предприятий возможны за счет совершенствования инструментария организационно-экономического механизма данного процесса в направлении повышения заинтересованности и ответственности землепользователей за сохранение агроландшафтов.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, организация, эффективность, производство, агроландшафт, территория, механизм, оптимизация.

ANNOTATION

Baran O.R. Organizational and economic foundations of the agrolandscape organization of the territory of agricultural enterprises. – Manuscript.

A thesis for the degree of Candidate in Economics (PhD) by specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (According to the Types of Economic Activities). Lviv National Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

In the dissertation work the essence and content of the agricultural landscaping organization of the territory of agricultural enterprises are determined. The conceptual provisions of the organizational and economic provision of the agricultural landscaping organization of the territory of agricultural enterprises are substantiated. The theoretical and methodological bases for evaluating the effectiveness of this organization have been improved. The state and characteristics of the organization of the territory of agricultural enterprises are analyzed. An analysis of the influence of factors of the agro-landscape organization of the territory on the economic efficiency of the functioning of agricultural enterprises was carried out. The scientific and methodical approaches to optimization of the territorial structure of agricultural enterprises on the agro-landscape basis are substantiated. The ways of increasing the efficiency of the agricultural landscapes organization of the territory of agricultural enterprises are proposed. The tools of the organizational and economic mechanism of the agro-landscape organization of the territory of these enterprises have been improved.

Key words: agricultural enterprise, organization, efficiency, production, agrolandscape, territory, mechanism, optimization.